

Pap Andrea

Hogyan legyek udvarias magyarul? Az udvarias nyelvi viselkedés kérdései magyarul beszélő olasz anyanyelvűek esetében

1. Bevezetés

Az udvarias nyelvi viselkedés a kulturális interakció része. A kulturális sajátosságok, azon belül az udvariasság kifejezőmódja a magyar nyelv és kultúra tanításában is megjelenik. Funkcionális szerepére a magyar mint idegen nyelvi tankönyvek is rámutatnak, kiemelve az udvariasság kifejezésére szolgáló grammatikai formákat és funkciókat. Jelen tanulmány az udvarias nyelvi viselkedés néhány jellegzetességét kívánja bemutatni magyarul tanuló vagy beszélő olasz anyanyelvűek esetében. A vizsgálat arra keres választ, hogy a magyarul beszélő olasz anyanyelvűek milyen módon fejezik ki magukat egy udvarias interakcióban, hogyan reagálnak a bókra különféle szituációkban (a konkrét vizsgálatban: bók–válasz kontextusban), és hogyan hat az anya- és célnyelvi (olasz és magyar nyelvi) környezet az elsajátításra. A nyelvi korpusz elemzése lehetőséget ad a kulturális eltérések és hasonlóságok megfigyelésére.

2. A vizsgálat elméleti kerete

A korpusz bemutatása előtt szükségesnek tartom a vizsgálat elméleti keretének összefoglalását, az alapvető fogalmak értelmezését (udvariasság, bók–válasz, nyelvi szerénység). Az **udvariasság** jelensége sokféle módon értelmezhető. Megkülönböztethető az udvariasság jelenségének kétféle aspektusa: „objektív” és „szubjektív” jellege. Az „objektív” udvariasság arra reflektál, hogy egyes nyelvi megoldásokat önmagukban udvariasabbnak érzünk másoknál. Ennek releváns magyarázata lehet, hogy bizonyos tipikus szituációkban, amelyek a vizsgálatokban is megjelennek (pl. főnök–beosztott, tanár–diák), a személyközi viszonyok bonyolítása nagyobb figyelmet és kidolgozást igényel, mint más tipikus (pl. barát–barát) szituációkban (Tátrai 2011, 47). A „szubjektív” udvariasság viszont az udvarias nyelvi viselkedés szituációfüggőségére utal, amely a vizsgálatokban is hangsúlyozódik. Egy kijelentés udvariassága vagy udvariatlansága tehát mindig egy adott szituációban dönthető el, értelmezhető. Watts (2003) elmélete is erre a megállapításra alapozódik, az udvariasság diskurzus alapú magyarázatát adja. Politikusságról, politikus viselkedésről beszél, ami egy olyan viselkedés / magatartás, amit a résztvevők kialakítanak, felépítenek annak érdekében, hogy a folyamatban lévő szociális interakcióknak megfeleljenek, megfelelőek, helyesek legyenek. Egy kontinuumot alkotnak a viselkedésmódok; politikus/ megfelelő viselkedés: 1. udvarias, 2. nem-udvarias, nem-politikus / nem megfelelő viselkedés: 3. udvariatlan, 4. durva, 5. túl udvarias (1. pozitívan jelölt viselkedésmód; 2. jelöletlen; 3–4–5. negatívan jelölt). Az udvariasság tehát viszonyfogalomként definiálható, amely szerint egy adott nyelvi megoldás udvariassága vagy udvariatlansága az adott kontextusban, a beszédpartnerek között fennálló viszony alapján értelmezhető (Tátrai 2011, 47).

Magyar mint idegen nyelvi szempontból az udvariasság fogalma mellett az udvariatlanságról, az udvariatlan nyelvi viselkedésről is érdemes beszélni. Kasper (1990) motiválatlan és motivált udvariatlanságról beszél: az első a nyelvtanuló, idegen kultúrájú tévedésének az eredménye, a második szándékos. Alfajai: érzelemkontroll hiánya, stratégiai durvaság (aszimmetrikus státuszú beszélők), ironikus durvaság (látszólag udvarias formába

csomagolt kellemetlen mondandó). Az irónia jelensége a vizsgálatok szempontjából is alapvető fontosságú. Mindegyik kategóriája hasznos a nyelvoktatásban, elsősorban a kulturális különbségek miatt (Balogh 2002).

A vizsgálat másik kulcsfogalma a **bók**, amely az udvarias nyelvi viselkedés egy jellegzetes megnyilvánulási módjaként határozható meg. A magyar nyelvben a bók és a dicséret jelentése elkülönül, ahogy erre Szili Katalin is rámutat (Szili 2004a). A nemzetközi szakirodalmat követve és a vizsgálat jellegéből adódóan munkám során a bókot azonos jelentésben értelmezem minden elismerő megnyilatkozással, dicséréttel. Tehát a *bók*, *dicséret* és egyéb kifejezéseket szinonimaként használom. Leech a bókokat kedélyes, bizalmasan udvarias aktusoknak véli (1983, 106). Pomerantz (1978, 82) a „támogató aktusok”-hoz sorolja (*supportive actions*); egy olyan viselkedési minta, amely kifejezi a másik félre irányított figyelmet, tiszteletet. Holmes szerint a bókok szerepe a felek közötti viszonyok létrehozása vagy helyreállítása (Holmes 1986; Szili 2004b, 167). A témával foglalkozó szakirodalom tehát a bókot pozitív udvariassági aktusként értelmezi; ezt az értelmezést támasztja alá a két beszélőközösség nyelvi viselkedése és a vizsgált korpusz is. Fontos azonban megjegyezni, hogy az elismerő kijelentések értelmezése mindig egy adott közösség szociokulturális elvárásaitól függ. Egyes kultúrákon belül a túlzott bók negatív hatást is kiválthat, a beszédpartner negatívan értelmezheti, a megnyilatkozó szándékkal tehát ellentétes hatást válthat ki (Alfonzetti 2009, 32).

A mediterrán kultúrák, így az olaszok is nagy figyelmet szentelnek a bókolás aktusának, egyfajta társadalmi gyakorlatként élnek vele (Alfonzetti 2009, 30–32). A magyarok nyelvi viselkedése a kétféle (a bókot kevésbé, illetve intenzívebben alkalmazó) magatartás közé tehető (Szili 2004b, 172). Fiatall generációknál azonban – főképp az online kommunikációban – már gyakoribb jelenség az egymásnak történő szépeket mondás, bókolás.

A bók kétféle aktus potenciális értékét hordozza magában: egyrészt egy értékelő állítást, amelyet a válaszban követhet egy másik értékelő állítás (egyetértve vagy nem egyetértve), másrészt egy támogató aktusét, amelyet a válaszban el lehet fogadni vagy elutasítani (Alfonzetti 2009, 57–58). A bók és az arra adott válasz egymáshoz kötődő beszédaktusokként egy megnyilatkozásláncot, ún. szomszédsági párt alkotnak (Schegloff–Sacks 1973, 296).

A bókra adott válaszok elemzésében a nyelvi szerénység jelensége alapvető fontosságú, az udvarias nyelvi tevékenység része. A „szerénység maxima” Leech udvariassági rendszerében jelenik meg (Leech 1983), amely maxima szerint a beszélőnek minimalizálnia kell önmaga dicséretét, maximalizálnia leszólását. A szerénység nyelvi kifejeződése a különféle társadalmakban eltérő módon valósul meg. A nyelvi szerénység megnyilvánulásaiban fokozatok figyelhetők meg. A válaszokban különféle módon és mértékben jelenik meg, a bók elfogadásától az elutasításig kontinuumot alkotva (egyetértés – elfogadás, elterelés – szerénységre utaló megnyilatkozások, egyet nem értés – visszautasítás, a nyelvi szerénység legkifejezőbb megnyilvánulása).

A bókot elutasító válaszokban megfigyelhető az **irónia** jelensége. Erre az általam összegyűjtött korpuszban is szép számmal van példa. Leech (1983, 142) az irónia és az ugratás elvével kapcsolatban érinti a tréfás megnyilvánulásokat. Az úgynevezett irónia elv így szól: ha sértőt kell mondanod, ne legyen összeütközésben az udvariassági elvvel, de a kijelentés szándéka indirekt módon, implikátúra segítségével érthető legyen! Pragmatikai szempontból az irónia implicit értékelés, amelyhez általában kritikai attitűd kapcsolódik, a nyelvi tevékenységhez történő reflexív viszonyulásként értelmezhető. Az implicit jelentés az aktuális kontextusban a mondanivaló ironikus értelmezésére ad lehetőséget (Tátrai 2008). Az irónia felismerésében és értelmezésében a nyelvi forma megértése mellett meghatározó szerepe van a kontextusnak, a szituációnak, a témára vonatkozó háttértudásnak.

3. Az udvariasság megjelenése a magyar nyelvkönyvekben

Az udvariasság funkcionális szerepére a magyar mint idegen nyelvi tankönyvek is rámutatnak, kiemelve az udvariasság kifejezésére szolgáló grammatikai formákat és funkciókat. A továbbiakban két olyan újabb magyar nyelvkönyvet ismertetek, amelyben megjelenik témaként az udvariasság. Az egyik a Szita Szilvia – Pelcz Katalin szerzőpáros *MagyarOK* nyelvkönyvesaládja, amelynek első kötetében, a 181. oldal 26. feladatában található egy udvariassági nyelvi formákra vonatkozó feladat: ki kell gyűjteni egy szövegből a bókokat, dicséreteket. A *MagyarOK* tankönyv A2 kötete (a 146. oldalon) a grammatikai forma és a funkció kapcsolatát ismerteti, a feltételes módnak az udvarias nyelvi viselkedésben betöltött szerepére mutat rá az udvarias kérdéseken, kéréseken keresztül, valamint a szívesség kérésének módjaival és a tegező, magázó formákkal is foglalkozik.

Durst Péter *Lépésenként magyarul* 2. nyelvkönyvében a mindennapi nyelvhasználat címszó alatt foglalkozik udvariassági kérdésekkel. A könyv 46. oldalán a bocsánatkérés módjait mutatja be. A 110. oldalon a javaslat elfogadása és az udvarias visszautasítása témákkal foglalkozik. A 155. oldalon a feltételes mód egyik funkcióját mint az udvarias kérés módját ismerteti. A 175. oldalon pedig különféle szituációkon keresztül prezentálja az udvarias stílust (feltételes mód, tetszikelés, magázás).

Az olasz anyanyelvűeknek általában nem okoz problémát a forma és funkció összefüggésének elsajátítása, mert az olasz nyelvben is a feltételes mód az udvariasság egyik grammatikai kifejezőeszköze.

4. A magyarul beszélő olasz anyanyelvűek udvarias nyelvi viselkedésének vizsgálata bók–válasz kontextusban

Jelen írásomban a magyarul beszélő olasz anyanyelvűek udvarias nyelvi viselkedését elemzem különféle szempontok alapján. Hasonló vizsgálatokat már korábban magyar anyanyelvű beszélőkkel is végeztem (Pap 2011, 2012, 2014). A vizsgálat főbb szempontjai: a nyelvhasználat (magyar mint idegen nyelvi aspektusból), valamint a nyelvtudás, amely befolyásolja a nyelvi viselkedést.

4. 1. Az udvariasság magyar mint idegen nyelvi szempontból

Az eltérő kultúrákban különböző a nyelvi udvariasság kidolgozottsága. Az olaszban igen magas fokon van, gyakoriak a dicsérő kifejezések, bókolások. Nem mindegy azonban, mely szituációkban milyen nyelvi kifejezőmódot alkalmazunk. A nyelvi viselkedés eltéréseiből adódóan az udvarias interakciók során előfordulhatnak úgynevezett pragmatikai hibák, félreértések. A pragmatikai hibák, azaz a kommunikáció során előforduló nem megfelelő kifejezőmód a nyelvhasználati szabályok megsértéséből keletkeznek, amikor a beszélő nem az adott szituáció által megkövetelt nyelvi tevékenységet hajt végre, ezért nem értjük meg vagy félreértjük a beszélő szándékát. A pragmatika területeinek megfelelően a hibák két típusa különböztethető meg (Thomas 1983): (1) pragmalingvisztikai hiba, amikor a beszélő egy adott szituációban nyelvíleg nem pontosan fejezi ki magát; (2) szociopragmatikai hiba, ha nyelvíleg helyesen, de a társadalmi normáknak és elvárásoknak nem megfelelően nyilvánul meg a beszélő. A két típust azonban nehéz élesen elhatárolni egymástól (Szili 2004b, 102). A pragmalingvisztikai hiba a formákhoz tartozó nyelvhasználati szabályok megtanításával javítható. A szociopragmatikai hiba elkövetése nagyobb félreértést okozhat, mivel a beszélő

nem csupán a nyelv használati szabályai, hanem az adott társadalmi norma ellen is vét, azaz az adott közösség szociokulturális követelményeinek nem tud megfelelni. Az ilyen kulturális okokra visszavezethető nyelvhasználati eltérések, érték- és világlátásbeli különbségek félreértéseket, kölcsönös sérelmeket, negatív sztereotípiákat eredményezhetnek a különféle kultúrák között.

Az ún. pragmatikai hiba és a félreértés egyéb esetei tehát gyakorta előfordulnak két különböző kultúrához tartozó, más nyelven beszélő egyének között (Thomas 1983). Érvényes ez a nyelvtanulóakra is, akik ha csak osztálytermi körülmények között találkoznak az adott nyelvvel (nem természetes kommunikációs helyzetben, azaz nem célnyelvi környezetben), nehezen tudják elsajátítani azokat a viselkedési szabályokat, amelyeket az adott nyelvben elvárnak. Ezek hiányában alapvetően anyanyelvükből kiindulva reagálnak. Az udvariasság társadalmi jelentése kultúránként eltérő lehet, ilyen például az indirektségnek a szerénységgel vagy az őszintétlenséggel való összekapcsolása (Balogh 2002). A szociopragmatikai vétség viszont az, ha egy nem anyanyelvi beszélő túl közvetlenül válaszol, s ezáltal udvariatlan benyomást kelt. De az udvariasság nyelvi összetevőinek ismerete önmagában szintén nem elég, hiszen egy nem megfelelő helyzetben alkalmazott udvariasság is problémát okozhat, a fogadó fél könnyen félreértelmezheti, és iróniának vélheti.

4.2. *A magyarul beszélő olasz anyanyelvűek bókra adott válaszai*

A vizsgálat fő célja annak megfigyelése volt, hogyan használják a magyar nyelvet az olasz anyanyelvűek egy udvariassági interakcióban, milyen módon reagálnak a bókokra különféle szituációkban. A vizsgálati korpuszt egy általam összeállított diskurzuskiegészítő teszt segítségével gyűjtöttem, amit egy több nyelvre és kultúrára kiterjesztett felmérésorozatban alkalmazott módszer (Blum–Kulka 1982) alapján készítettem. Az adott szituációkban elhangzó bókok egyrészt a külső megjelenésre (1. szituáció), másrészt a fáradságos szellemi munka eredményére, teljesítményre (2. szituáció) vonatkoznak. A beszédpartnerek közötti szociális viszonyok, státuszbeli eltérések több szinten jelennek meg: a közvetlen viszonyt a barát/barátnő, a tekintélyt a tanár vagy a főnök képviseli (két szituáció).

A vizsgálatok során 20 kérdőívvel dolgoztam. Ez nem reprezentatív minta, de nem is kvantitatív módon elemeztem a korpuszt, csupán megállapításokat, megfigyeléseket tettem az adott nyelvi adatok alapján. Kor szerint 13–62 év közöttiek voltak a válaszadók, de a többségük 20 és 40 év közötti (13, 23, 25, 28, 29, 30, 30, 32, 33, 33, 37, 39, 39, 41, 43, 45, 46, 54, 62). Az iskolai végzettség megosztott, a legtöbb válaszadó diplomával rendelkezik, valamint egy még általános iskolás kétnyelvű lány is töltött ki kérdőívet (PhD: 3; diploma: 13; érettségi: 2; általános iskola: egy 13 éves). A válaszadók nyelvi tudásszintje is vegyes: A2, B1, B2, C1; kétnyelvű. A lakóhely szerinti megoszlás is lényeges a vizsgálatok szempontjából: alapvető jelentőségű, hogy a nyelvsajátítás anyanyelvi vagy célnyelvi környezetben történik-e. A 20 válaszadó többsége (14) Olaszországban, tehát anyanyelvi környezetben él. Kisebbségben élnek célnyelvi környezetben, azaz Magyarországon (csupán 6 személy).

Az A2, B1, B2 tudásszinten a válaszokban sokkal inkább előfordul a pragmatikai hiba jelensége (pl. *Köszönöm szépen, tanár*). Jellemzőbb, hogy kevesebb stratégiát alkalmaznak, valamint rövidebb válaszokat fogalmaznak meg, mint a saját anyanyelvükön ugyanabban a szituációban (ez jól látható annak a válaszadónak az esetében is, aki az anyanyelvén, tehát olaszul is kitöltötte a diskurzuskiegészítő tesztet). Tömör válaszok jellemzik azt a kétnyelvű (olasz–magyar) válaszadót is, aki később kezdte el tanulni a magyart. A C1 szinten vagy kétnyelvű válaszadók esetében megfigyelhető a többféle nyelvi stratégia használata, változatosabb kifejezőmód, irónia és nyelvi játékok alkalmazása.

A nem célnyelvi környezetben élő magyarul beszélő vagy tanuló olaszok válaszaiban általában rövidebbek, és kevesebb udvariassági stratégia jelenik meg bennük. Ennek fő oka az lehet, hogy kevesebbet és nem az adott nyelvi környezetben használják a magyar nyelvet, tehát kisebb fokú a célnyelvi hatás. A Magyarországon élő olasz anyanyelvű válaszadók gyakrabban reagálnak a bókokra ironikus formában, hosszabb válaszokat fogalmaznak meg, változatos stratégiákat alkalmaznak, a megerősítő kérdések is jellemzőek. Ez a nyelvi magatartásmód egyértelműen a célnyelvi környezet hatását mutatja.

Az irónia és szleng magasabb nyelvismeret esetén tipikusabb, de alacsonyabb tudásszinten (A2, B1) is megjelenik. Minél magasabb a nyelvismeret, annál kidolgozottabbak a válaszok. A bókra adott reakciókban az irónia inkább a külsőre vonatkozik. Gyakori reakció az egyszerű köszönet, aminek lehetséges magyarázata, hogy idegen nyelven ez a legkönnyebb válaszforma. Hierarchikus helyzetben is jellemző az egyszerű köszönet stratégiájának alkalmazása, azonban kidolgozottabb a nyelvi udvariasság. A pragmatikai hiba alacsonyabb nyelvi tudásnál, a magyar nyelv bizonytalanabb használatánál tipikusabb jelenség.

Az ironikus tartalmú válaszok mind a magyar, mind az olasz beszélőközösség nyelvi tevékenységének jellegzetessége (Pap 2011). Rendszerint közvetlen viszonyban, azonos nemű beszédpartnerek között és főképpen külsőre vonatkozó bókok esetén jelenik meg. Az ironikus kijelentések gyakran merítenek a szleng stílusrétegéből, és olykor durva stílusban formálódnak (Pap 2012, 2014).

Az alábbiakban a magyarul beszélő olasz anyanyelvűek bókra adott válaszaiból mutatok be néhány jellegzetes példát. A válaszokban különféle udvariassági stratégiákat alkalmaznak: a bók értékét csökkentő magyarázat, a bók minősítése, a bók elutasítása, a bók viszonzása, öröm kifejezése, megerősítés, a bók elfogadása. Az ironikus megnyilvánulások is gyakoriak, főképp a magyar nyelvet magasabb szinten beszélők nyelvi viselkedését jellemzi, de az alacsonyabb nyelvismerettel rendelkező válaszadóknál is előfordul.

Magyarázat (a bók értékének csökkentése): ez a leggyakrabban előforduló stratégia

Igazából küzdenem kellett az idővel, de nagyon igyekeztem!

Nem a külső, hanem a belső számít.

Köszönöm szépen, de sem volt időm átöltözni.

Köszönöm, de nem sokat foglalkozhattam vele, mert nem volt időm.

Köszönöm az értékelést, de őszintén mondván nagyon elhamarkodtam a kevés idő miatt.

Nagyon megtisztelő tőle hallani, de úgy érzem, hogy ennél jobban is megírhattam volna.

Nem volt időm és nagyon fáradt vagyok! Haza akarok menni!

Nagyon köszönöm, tanár úr! De így is akarnék írni valami többet.

Kár, hogy reggel óta van rajta, úgy szerettem volna hazamenni lezuhizni és átöltözni, de ma elég húzós napom volt. (szleng)

Bár ha több időm lenne, talán csiszolnék még rajta.

Leárazáson vettem, mindjárt mondom, melyik üzletben.

Köszönöm, meglátjuk.

Igen, dolgoztam sokat. Köszönöm.

Kösz! Pedig ma nagyon fáradt vagyok. Egész nap rohangáltam, egy percig sem ültem le!

Az az igazság, hogy kevés időm volt rá! Remélem, a tanárnak is tetszeni fog.

Pedig arra se volt időm, hogy hazamenjek és átöltözzek.

Főleg azért, mert igazából nem sok időm volt a megírására.

Nem sok időm volt a megírására, ha ennek ellenére is megnyerte tetszését, örülök neki!

... de nagyon hosszú napom volt és nagyon fáradt vagyok.

Igazság szerint nem maradt nekem sok időm, de igyekeztem!

Ha tudnád, ma min mentem keresztül!

Pedig zűrös napom volt ma.

Köszönöm szépen, de nagyon gyorsan átöltöztem.

Kedves vagy, de gyorsan átöltöztem. (viszonzás)

Őszintén gondolom, hogy jobban is megcsinálhattam volna, de örülök, ha Ön szerint jól sikerült!
 (+ öröm kifejezése)
Igazából nem volt sok időm, és nem biztos vagyok benne, ... ezért kértem a segítségét.
Köszönöm, nem nagyon biztos voltam ebben a feladatban.

Minősítés: amikor a válaszadó minősíti a bókot

Biztos? Vagy csak felidegesíteni akarsz?
Nagyon vicces!
Tudom, hogy ez nem igaz!
Ne viccelj már!
Ne szívass! (szleng)
Akár igaz, akár nem, amit mondtál.
Ne beszélj hülyeségeket! Borzalmas napom volt! (durva stílus)
Viccelsz? Kész vagyok! (szleng)
Ahahah, ne tréfálgj!

Elutasítás: direktség, őszinteség

Fejezd csak be, ehhez most nincs kedvem.
Hát legyen teljesen őszinte, nem így volt.
Kész csoda lenne, ma nagyon elfoglalt napom volt.
Szerintem nem szép vagyok ma. Kösz.
Hát nem hiszem, nagyon fáradt vagyok.
Nem nagyon igazán. Kevés időm alatt írtam, és szerintem nem olyan jó. Légy szíves, legyél őszinte, nagyon fontos lenne számomra.
Nagyon szépen köszönöm. De akkor is érzem, hogy nem teljesen sikerült megmondani, ami kellett volna.
Köszönöm, de igazában nem sokat.
Csak röviden dolgoztam rajta.
Igazán nem sokat dolgoztam, mert nem volt idő.
Az az igazság, hogy kevés időm volt, és szerintem hiányos a munkám.
Köszönöm szépen, de szerintem jobban tudok csinálni, ha több idő lesz.
Uh... nem hiszem!! De nem volt időm, hogy gondoljak a ruhára... Mindegy!
Igazából velem foglalkoztam sokat. Biztos, hogy nem látszik?

Viszonzás: alacsonyabb nyelvi szinten is gyakran alkalmazott stratégia

Köszönöm szépen, ön nagyon udvarias.
Ön nagyon jól néz ki, ragyogóan fest!
Ön is remekül néz ki.
Köszönöm, Professzor Úr! Önnek köszönhetem szakmai fejlődésemet.
Ön is csodálatos!
Ez nagyon kedves Öntől!
Igyekeztem, tanár úr. Örülök, ha sikerült.
Köszönöm, neked is.
Nagyon kedves vagy, kösz szépen!
Köszönöm szépen, kedves vagy.... Te pedig tényleg nagyon jól nézel ki
Köszönöm szépen, aranyos vagy!
Köszönöm szépen, nagyon kedves!
Kösz, te is!
Köszönöm, de te is jól nézel ki.
Nagyon szépen köszönöm. Kedves Öntől.
Köszönöm szépen, ön nagyon (vagy túl) kedves.
Köszönöm szépen, ön túl kedves nekem.
Ön is nagyon csinos!

Öröm:

Ó, köszönöm, örülök, hogy Önnek is tetszik!
Örülök, hogy nem látszik, hogy ma hulla fáradt vagyok. (szleng)
Nagyon tetszett a téma, és örülök, hogy jól sikerült a dolgozat.
Örülök, hogy tetszik.
Örülök neki, köszönöm.
Nagyon örülök, hogy tetszik!

Megerősítés:

Tényleg? Köszönöm, főnök.
Tényleg? Köszönöm szépen, tanár. (pragmatikai hiba)
Valóban? Nagyon szépen köszönöm.
Tényleg tetszik neked ez a ruha?
Tuti? (szleng)
Biztos?
Hogy jobb?
Biztos vagy?
Biztos, hogy jó neked a munkám?
Komolyan mondod?

Elfogadás: a bók nyílt elfogadása

Pont az én specialitásom, tényleg nem volt nehéz.
Nagyon szívesen csináltam, talán azért sikerült ilyen jól.
Köszönöm! Nagyon fontos a véleménye.

Írónia: magasabb nyelvtudásnál gyakoribb, alacsonyabb nyelvismereti szinten ritkább

Na persze! Ne is beszélj róla!
Igen, úgy látszik, hogy a szűkös határidő felgyorsította az agyműködésemet.
Ne bolondozz!
Jó a vicc!
Nem volt időm átöltözni. De remélem, hogy minden a lány gondolja azt!
Biztos, hogy az én dolgozatomat olvastad el? Nem látod, hogy sok hülyeség van benne?
Ne viccelj már, olyan pocsekul nézek ki, hogy legszívesebben a mosdóba zárkóznék be! De nem tehetem, ott a főnököm.
Bár tényleg előfordul, hogy mikor legszörnyebben érzi magát az ember, akkor hódít.
Köszönöm, igyekeztem, akkor megérdemlek fizetésemelést?
Na akkor a ruhának ma standing ovation! Meg neked is!
Már megint ugratsz, vagy én nem vagyok képben a saját teljesítményem ügyében? (szleng)
Igazi hazug ember vagy!
Ugratsz? Nagyon szellemes vagy...
Nem formában vagyok, de remélem, hódítani fogok.
Persze, hogy nem...!
Köszönöm, tőled tanultam az új divatot, előtte rongyokban hevertem! (szleng)

5. Összegzés

A jelen írás az udvarias nyelvi viselkedést vizsgálta magyar mint idegen nyelvi aspektusból. Az udvariasság kifejezésmódja a magyar nyelv és kultúra tanításában is megjelenik, funkcionális szerepére a magyar mint idegen nyelvi tankönyvek is rámutatnak (részletesebben Szita Szilvia és Pelcz Katalin, valamint Durst Péter könyvét elemezve).

A vizsgálat arra kereste a választ, hogy az olasz anyanyelvűek milyen módon reagálnak magyar nyelven az elismerő kijelentésekre a különféle interakciókban. Megállapítható, hogy változatos udvariassági stratégiákat alkalmaznak, de a válaszok minőségét a nyelvi tudásszint tényezője is befolyásolja. A célnyelvi környezet hatással van a nyelvi magatartásra. A magyar nyelvi környezetben élők általában hosszabb válaszokkal reagálnak a bókokra. A magasabb nyelvismerettel rendelkező válaszadók esetében kidolgozottabb a nyelvi udvariasság. Az A1, B2 szinteken a pragmatikai hiba jelensége is megfigyelhető, amikor a megnyilatkozó nem az adott szituáció által megkövetelt nyelvi tevékenységet hajt végre. Az ironikus kifejezésmód a magyar nyelvet magasabb szinten beszélők válaszaikra jellemzőbb. A korpuszból kiinduló vizsgálatok általános megállapításai alapot nyújtanak további, részletesebb elemzésekhez.

Irodalom

- Alfonzetti, Giovanna 2009. *I complimenti nella conversazione*. Editori Riuniti Univ. Press, Roma.
- Balogh Katalin 2002. A nyelvészeti udvariasság-elméletek jelentősége a nyelvoktatás számára. *BGF Tudományos évkönyv 2002*: 336–342.
- Blum-Kulka, Shoshana 1982. Learning to say what you mean in a second language: A study of speech act performance of learners of Hebrew as a second language. *Applied Linguistics* 3: 29–59.
- Durst Péter 2006. *Lépésenként magyarul, 2. lépés*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Holmes, Janet 1988. Compliments and compliment responses in New Zealand English. *Anthropological Linguistics* 28: 485–508.
- Kasper, Gabriele 1990 Linguistic politeness: Current research issues. *Journal of Pragmatics* 14: 193–218.
- Leech, Geoffrey Neil 1983. *Principles of pragmatics*. Longman, London.
- Pap Andrea 2011. Adalékok a nyelvi benyomáskeltés stratégiáihoz (udvariassági elvek a magyarok nyelvhasználatában). *Magyar Nyelvőr* 135/1: 78–89.
- Pap Andrea 2012. „Köszönöm a bókot.” Az elismerő megnyilvánulások és válaszok magyar és olasz diszkurzusokban. (egy lehetséges kognitív stilisztikai vizsgálat). In: Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A stílus szociokulturális tényezői. Kognitív stilisztikai tanulmányok*. ELTE, Budapest. 161–189.
- Pap, Andrea 2014. „Thanks for the compliment” Appreciative utterances and responses in Hungarian and Italian conversations (a possible cognitive stylistic analysis). *Studia Linguistica Hungarica* (Formerly Annales Sectio Linguistica), The Linguistic Journal of the Faculty of Humanities Eötvös Loránd University. Budapest. 77–98.
- Pomerantz, Anita 1978. Compliment responses: Notes on the co-operation of multiple constraints. In: Schenkein, Jim (ed.): *Studies in the organization of conversational interaction*. Academic Press, New York. 79–112.
- Schegloff, E. A. – Sacks, H. 1973. Opening up closings. *Semiotica* 8: 289–327.
- Szili Katalin 2004a. A bókra adott válaszok pragmatikája. Adalékok a szerénység nyelvi megnyilvánulásához a magyar nyelvben. *Magyar Nyelvőr* 128/3: 265–285.
- Szili Katalin 2004b. *Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Szita Szilvia – Pelcz Katalin 2013. *MagyarOK A1–A2*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Tátrai Szilárd 2008. Irónia. In: Szathmári István (szerk.): *Alakzatlexikon*. Tinta Kiadó, Budapest. 311–320.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Thomas, Jenny 1983. Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics* 4: 91–112.
- Watts, Richard 2003. *Politeness*. Cambridge University Press. Cambridge.

Melléklet

Diskurzuskiegészítő teszt

Magyarul:

- 1.) *Őn egy zenés-táncos partira hivatalos, ahova egy kimerítő, hosszú nap után, karikás szemekkel érkezik, még arra sem volt ideje, hogy hazamenjen átöltözni. A partin egy barátja/ a főnöke a következőket mondja:*
- (F-F)**
 A) a barátja: „Jól néz ki a szerelésed, ma hódítani fogsz.” *Őn:*
 c) főnöke: „Ma igazán remekül néz ki, nagyon jó a szerelése.” *Őn:*
- (L-F)**
 B) a) barátnője: „Nagyon klassz a ruhád, ma igazán jól nézel ki.” *Őn:*
 c) főnökasszonya: „Nagyon csinos a ruhája, ma igazán jól néz ki.” *Őn:*
- 2.) *Önnek szűkös határidővel meg kellett írnia egy dolgozatot, amit az idő szorítása miatt csak kisebb hiányosságokkal tudott elkészíteni. Megkérte egy barátját/ egy tanárát, hogy nézze át a dolgozatát, amit ő az elolvasás után a következő szavakkal értékel.*
- a) barátja: „Minden elismerésem a tied, igazán alapos, jól átgondolt, logikus felépítésű munka. Nagyon tetszik. Sokat foglalkozhattál vele.” *Őn:*
 c) tanára: „Igazán alapos, jól átgondolt, logikus felépítésű munka, nagyon tetszik. Sokat foglalkozhatott vele.” *Őn:*

Olaszul:

- 1.) *Lei è invitato/a a un party con musica e ballo dove arriva dopo una lunga giornata faticosa con occhi cerchiati, non avendo avuto nemmeno il tempo di tornare a casa per cambiarsi. Durante il party un suo amico/il suo direttore fa la seguente affermazione:*
- (F-F)**
 A) a) amico: „Stai bene in questa tenuta, oggi farai delle conquiste.” *Lei:*
 c) il suo capo: „Oggi la trovo veramente bene, ha un bel look.” *Lei:*
- (L-F)**
 B) a) amica: „È molto bello il tuo vestito, oggi stai veramente bene.” *Lei:*
 c) il suo capo (una donna): „È molto grazioso il suo vestito, oggi sta veramente bene.” *Lei:*
- 2.) *Lei ha dovuto scrivere in breve tempo una tesina che a causa dello scarso tempo a disposizione presenta qualche incompletezza.. Ha chiesto a un suo amico e un suo professore di controllarla e loro la valutano con queste parole:*
- a) amico: „Hai tutto il mio rispetto, questo lavoro è davvero accurato, ben congegnato e logico. Mi piace molto. Ci hai lavorato sicuramente molto.” *Lei:*
 c) professore: „Questa tesina è davvero di alta qualità, accurata e ben congegnata, mi piace molto. Ha lavorato molto sicuramente su di essa.” *Lei:*

Pap, Andrea

How can I be polite in Hungarian?

The issues of polite linguistic behavior for Italian native speakers learning Hungarian language

The polite linguistic behavior is part of the cultural interaction. The cultural characteristics of the polite way of speaking are also present in the teaching of the Hungarian language and culture. Hungarian language books show their functional role highlighting the grammatical forms and the functions of expressing politeness. The paper wants to present some typical characteristics and the cultural context of the polite linguistic behavior in the case of Italian native speakers who study Hungarian language. The analysis aims to answer how Italian native speakers learning Hungarian language express themselves, which kind of language tools they use in a polite interaction, how they respond to compliments in various situations. It is also interesting to analyze how the environment of the native and the target languages (Italian and Hungarian languages) influences the language acquisition. The analysis of the linguistic corpus provides an opportunity for the observation of cultural differences and similarities.